

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version: Virrankoski, A., Ala-Kyyny, J., Manninen, S., Suikka, M., Aho, M., Kuittinen, M., Meriläinen, M., Mikkonen, H., Ovaska, T., Parviainen, H., Rissanen, T., Rosti, T., Saarti, J., Salmi, K., Turunen, T., Lahtinen, H. ja Marjamaa, M. (2020) Nenästä kiinni ja ponnistus ja hyppy! Kirjastot sopeutuivat korona-keväeseen, *Signum*, 52(2), ss. 16–23.

doi: 10.25033/sig.96018.

Saatavilla: <https://doi.org/10.25033/sig.96018>

[CC BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

”NENÄSTÄ KIINNI JA PONNISTUS JA HYPPY!” KIRJASTOT SOPEUTUIVAT KORONAKEVÄÄSEEN

Maailmanlaajuinen koronapandemia tavoitti maaliskuussa myös Suomen ja tieteelliset kirjastot siirtyivät muun yhteiskunnan mukana poikkeusoloihin. Vaikka korona-kevät mullisti kirjastojen arjen, sopeutuminen uuteen tilanteeseen tapahtui kirjastoissa nopeasti ja joustavasti. Etätyöskentelyn mallit olivat monissa kirjastoissa jo entuudestaan tuttuja, mikä helpotti siirtymää. Tässä artikkelissa kirjastolaiset – Signumin korona-kirjeenvaihtajat – kertovat kokemuksistaan ja havainnoistaan poikkeustilanteesta, ja välittävät tuokiokuvia digitalisoituvasta arjesta.

Uusi koronavirus ja sen aiheuttama covid-19-tauti levisi alkuvuoden aikana muutamassa viikossa Kiinasta ympäri maailmaa. Euroopassa tauti sulki ensimmäiseksi Italian helmikuussa. Suomessa hallitus alkoi maaliskuun toisella viikolla valmistautua koronatoimiin – ja valmiuslaki astui voimaan 18. maaliskuuta.

Myös tieteelliset kirjastot ja tietopalvelut sopeuttivat toimintansa uuteen tilanteeseen ja poikkeuksellisiin rajoituksiin, jotka sulki kirjastojen ovet. Seuraavassa neljän kirjastojen edustajat kertovat toimenpiteistä koronakevään aikana.

Demokratiaa turvaamassa (Eduskunnan kirjasto)

Eduskunnan kirjasto suljettiin kir-

jastoista ensimmäisten joukossa jo perjantaina 13. maaliskuuta. Yleisen kokoontumisen rajoittamisen lisäksi kirjaston sulkemisella pyrittiin turvaamaan myös eduskunnan päätöksentekokykyä myös poikkeustilanteessa.

Koska sulkeminen jouduttiin tekemään hyvin lyhyellä varoitusaajalla, otimme vielä seuraavallakin viikolla kirjapalautuksia vastaan. Sen jälkeen kirjasto on kuitenkin ollut tyystin suljettuna eduskunnan ulkopuolisilta asiakailta.

Valtiopäiväasiakirjat ovat verkossa, josta löytyy myös paljon kirjaston tuottamaa tietoa lainsäädännöstä ja yhteiskunnasta. Tämän lisäksi kirjaston ja arkiston tietopalvelu ottaa vastaan tieto- ja asiakirjapyyntöjä ja näin pyrkii palvelemaan kansalaisia myös poikkeustilanteessa. Avoimessa demokratias-

sa on välttämätöntä, että kansalaisilla on jatkuvasti mahdollisuus saada tietoa eduskunnan päätöksistä ja niiden taustoista. Yhteydenottoja tulee aivan entisen tahtiin kansalaisten janotessa tietoa esimerkiksi valmiuslain käytönotosta. Toisaalta myös niin sanotut yleiset kysymykset ovat lisääntyneet, missä on nähtävissä myös inhimillinen tarve saada ylipäätään jonkinlaista juttuseuraa karanteeniaikana.

Yksi osa kansalaisen tiedonsaantioikeuden turvaamista on eduskunnan kirjaamo, joka on pystynyt palvelemaan koko kriisin ajan. Näin myös esimerkiksi medialla on koko ajan ollut mahdollisuus seurata kansanvallan ylläpitämisestä kertyviä kuluja tai hallinnollisia päätöksiä.

Kirjaston kaukopalvelun tehtävänä on hankkia eduskuntatyössä tarvittavaa aineistoa, jos se ei ole jo valmiiksi

kirjaston kokoelmissa. Tämä työ on kohdannut erityishaasteita nyt kun kaikki muutkin kirjastot ovat joko suljettuna tai toimivat rajoitetusti. Tässä näkyy konkreettisesti, että kirjastot ovat verkosto, johon yksittäiset kirjastot tukeutuvat. Toistaiseksi tarvittava aineisto on tavalla tai toisella saatu, mutta mielikuvitusta se on vaatinut. Tilannetta helpottaa toki se, että Varastokirjaston on palvellut koko ajan.

ANTTI VIRRANKOSKI

Autiot käytävät, ruuhkaiset etäyhteydet

(Helsingin yliopiston kirjasto)

Tiistaina 17. maaliskuuta iltakuuden jälkeen Kaisa-talosta lähtiessä tunnelmat eri kerrosten välillä vaihtelevat.

Kuva: Jussi Männistö

Yleensä lukijoita täynnä oleva 7. kerros on lähes autio, 3. kerroksen aulassa käy kohtalainen kuhina. Suljettu Oppimiskeskus Aleksandria on täysin tyhjänä ja valaistuna aavemainen.

Suomi on siirtynyt poikkeusoloihin. Yliopisto linjaa, että opiskeluun ja tutkimukseen tarvittavien aineistojen pitää olla käytettävissä. Kirjaston viesti asiakkaille on, että kirjastot ovat kiinni, mutta painettujen aineistojen lainaaminen on turvattu opiskelijoille ja henkilöstölle erityisjärjestelyin keskustan Kaisa-talossa. Maaliskuun lopussa kirjaston henkilöstöstä yli 120 on siirtynyt etätöihin ja parikymmentä ihmistä käy töissä Kaisa-talossa ja kampuskirjastoissa. Henkilöstölle ohjeistukset etäisyyden pitämisestä ja aineistojen käsittelystä ovat tarkat, ja asiakkaiden tulisi suoriutua varaamansa aineiston hakemisesta mahdollisimman nopeasti.

Opiskelijat opiskelevat, tutkijat tutkivat ja opetus on verkossa. Kirjaston aineisto- ja asiantuntijapalveluille on kysyntää, rinnakkaistallennettavia julkaisuja riittää ja vuosien takaiset asiakkaat haluavat uudistaa kirjastokorttejaan. Kirjaston kouluttajat ohjaavat tutkielman tekijöitä etänä ja muuttavat lähiopetuksia nopealla aikataululla webinaareiksi. Kukaan ei olisi osannut syksyllä arvata, kun kirjasto käynnisti etäohjauksen pilotin yhdessä yliopiston opiskelijapalveluiden kanssa, kuinka keskeisessä asemassa etäohjaus tulisi olemaan kevään poikkeusoloissa. Kirjaston väki aloitti myös sujuvasti etänä työt yliopiston uuden

strategian jalkauttamiseksi: henkilökunta keskusteli viikoittain yhteisistä strategiatehtävistä ja Flingat täyttyivät konkreettisista ehdotuksista.

Vaikka osalle kirjastolaisista etätöiden tekeminen oli tuttua, uusia työvälineitä ja -tapoja on tullut opeteltavaksi kaikille. Tiimikahveilla on jaettu käytännön vinkkejä ja saatu työkavereilta uusia ideoita omaan työhön. Koko kirjastolle yhteinen kuulumistenvaihto on pidetty keskiviikkoisin Zoomissa. Nyt huhtikuun lopussa kiittelemme kollegoitamme (ja itseämme) vuolaasti – etätöitä ja kokoukset ovat hoituneet todella hyvin. Kesällä on edessä Viikin ja Meilahden kampuskirjastojen remontit sekä siirtyminen Voyager-maailmasta Almaan. Loppusyksystä Helsingin yliopiston kirjasto juhlistaa tavalla tai toisella kymmenvuotista taivaltaan. Voimme jo tässä vaiheessa sanoa, että jo kevään 2020 osalta tämä juhluvuosi on ollut kirjastollemme unohtumaton.

SOILE MANNINEN
MINNA SUIKKA

Kuva: Jussi Männistö

Kirjastotilat kiinni - muut palvelut toimivat

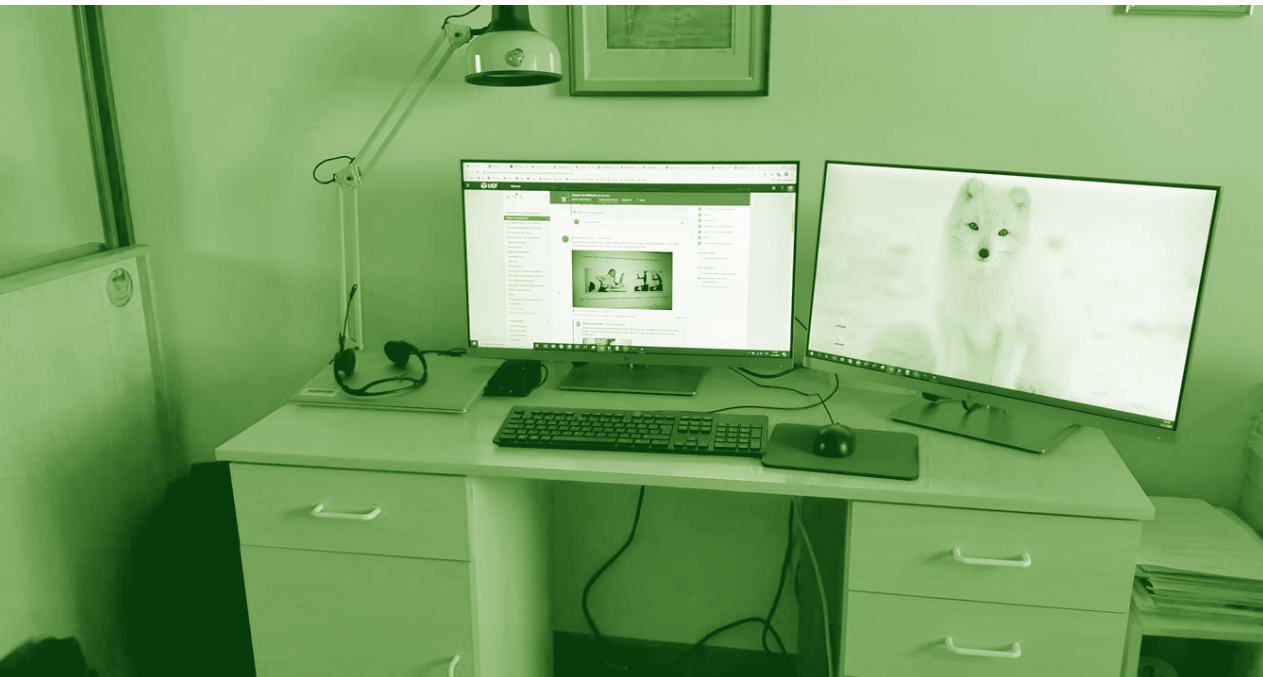
(Itä-Suomen yliopiston kirjasto)

Yliopiston johto ilmoitti maanantaina 16. maaliskuuta, että yliopiston tilat suljetaan seuraavana päivänä valtioneuvoston ohjeen mukaisesti. Tämä tarkoitti Itä-Suomen yliopistossa (UEF) sitä, että kaikki yliopiston ja siten myös kirjaston asiakaspalvelu- ja työtilat suljettiin ja kirjaston henkilökunta siirtyi välittömästi etätöön tekemiseen. Kirjaston johto käynnisti heti säännölliset päivittäiset päälliköiden palaverit, joiden avulla pystyttiin reagoimaan nopeasti muuttuvaan tilanteeseen, samalla lisättiin verkossa tapahtuvaa viestintää ja tiedottamista henkilöstölle.

Viestintätilanne oli haastava. Yliopiston päätösten seurauksena oli nopeasti saatava kirjaston päätöksiä muun muassa laina-ajoista ja aineiston palautusmahdollisuuksista sekä siitä, mitä palveluja voitaisiin edelleen tarjota ja mitä ei. Kirjaston sivulle päätettiin laatia täydentyvä tiedote, johon linkitettiin niin yliopiston ko-

ronatiedotus-sivulta kuin muistakin viestintäkanavista. Näin muuttuvaa ja täydentyvää informaatiota voitiin ylläpitää yhdessä paikassa ja asettaa saataville monissa eri viestintäkanavissa.

Yliopiston toive oli, että kirjaston palvelut toimisivat mahdollisimman hyvin myös poikkeustilan aikana ja erityistä huolta kannettiin opiskelun etenemisestä. Tämän vuoksi kirjastossa painotettiin ensinnäkin verkkoviestintään ja tiedotuksen merkitystä ja toiseksi e-aineistojen saatavuuden varmistamista. Kirjaston kaikki kokoukset ja neuvottelut siirrettiin verkkokokouksiksi. Onneksemme yliopistollamme ja kirjastolla oli hyvät valmiudet siirtyä etätööhön, olimmehan harjoitelleet sitä koko UEF:n kymmenvuotisen historian ajan: olimme hankkineet yliopiston ohjeiden mukaisesti työntekijöille etätöitä tukevia laitteita ja ohjelmistoja ja kehittäneet voimakkaasti verkossa toimimisen tapoja kaikissa palveluisamme. Kahden eri kaupungeissa sijaitsevan kampuksen yliopistona olemme täysin tottuneita etäyhteydenpitoon.

Kuva: Juho Jussila

Kirjasto panosti heti alusta myös työntekemisen yhteisölliseen puoleen. Lähijohtajat alkoivat pitää työntekijöidensä kanssa säännöllisiä palaveria ja samalla aloitettiin koko kirjaston henkilöstölle säännölliset viikkopalaverit etänä. Lisäksi käynnistettiin virtuaalinen kahvitauko iltapäivisin, joka toimi yhtenä kanavana epäviralliselle kohtaamiselle. Oman haasteensa muodosti työn tekemisen ergonomia nopeasti syntyneissä kymmenissä etätyöpisteissä. Yliopisto alkoikin ohjeistaa etätyön tekemisessä ja kirjasto pyrki osaltaan varmistamaan hyvät työvälineet haasteellisessa tilanteessa.

Kaikki eivät olleet tehneet etätyötä ennen, joten monilla oli ensimmäisenä mielessä etätyössä tarvittavien työvälineiden mukaan ottaminen. Onneksi kirjaston henkilökunnalla kaikilla on kannettava tietokone, joten tärkeimmän työvälineen mukaan ottaminen oli helppoa. Sisällönkuvailijoiden työkuva muuttui, kun painetun aineiston sisällönkuvailuun tuli katkos. Sisällönkuvailua saattoi kuitenkin jatkaa etätyönä, koska kirjastossamme ku-

vaillaan yksittäin hankitut e-kirjat sekä pienet e-kirjapaketit. Kaikki etätyön tekemisen edellytykset olivat olemassa: laitteet, elektronisesti saatavilla oleva sisältö, sisällönkuvailun apuvälineet – asiasanastot ja luokitukset verkossa saatavilla vapaasti tai etäyhteydellä, kansalliset sisällönkuvailuohjeet – verkossa vapaasti saatavilla sekä vuoden alusta käyttöön otettu selainpohjainen kirjastojärjestelmä Alma. Työn sisältö ei muuttunut työympäristön muuttuessa.

Alkuvuokkoina tehostettiin tiedotusta e-aineistoista, jotta lähinnä painettua aineistoa käyttäneet asiakkaatkin löytäisivät tarvitsemansa aineiston tai ehdottaisivat sitä hankittavaksi. Käyttäjät ovat nyt täysin elektronisten aineistojen varassa. Kampuksella ollessaan käyttäjä ei välttämättä ole hahmottanut, mikä julkaisu on avoin ja mikä maksullinen, ja on voinut kokea kaiken löytyvän vapaasti verkosta. Nyt opitaan ikään kuin sivutuotteena löytämään aineisto kirjaston kanavien kautta. Alkuvaiheessa oli ratkottavana enemmän teknisiä etäkäyttöongelmia, mutta yhteistyössä yliopiston tietotekniikkapalveluiden kanssa ongelmat on saatu hoidettua. Aineiston käyttöä ja hankintaa koskeviin kysymyksiin vastaamme päivittäin usealla eri kanavalla ja näyttää siltä, että käyttäjät löytävät aineiston luo.

Etätyö itsessään koki suuren muutoksen: ennen moni varasi etätyöpäiviä aikaa, pitkäjänteisyyttä ja tarkkuutta vaativiin työtehtäviin, nyt päivät kotoimistoissa ovat hektisempiä, sirpaleisempia ja pitempiä e-aineistoihin

liittyvien yhteydenottojen ja kokoelmatyön vuoksi.

Kirjaston tietojärjestelmäpuolella koko yliopiston siirtyminen etätöihin on näkynyt mm. lisääntyneinä etäkäyttöongelmina, joihin kuuluvat esimerkiksi sisäänkirjautumisen hankaluudet ja e-aineistojen saatavuusongelmat. Taustalla vaikuttaa vahvasti se, että siirryimme UEF-Finnasta UEF-Primon käyttöön vuoden vaihteessa eivätkä kaikki asiakkaamme ole vielä tulleet tutuiksi uuden kirjastojärjestelmämme kanssa. Lisääntyneet kysymykset ja avunpyynnöt sähköisissä kanavissa kertovat myös siitä, että kirjastojen toimipisteiden asiakaspalvelu on yhä tärkeä väylä ongelmatilanteissa.

Kun jo ennen poikkeusoloja kokouksia ja seminaareja ryhdyttiin perumaan ja poikkeusolojen tullessa voimaan vielä enemmän tilaisuuksia peruttiin, sitoutui yllättävän paljon aikaa kalenterin uudelleen järjestelyyn. Seminaareja ja kokouksia siirrettiin verkkoon ja niille etsittiin uusia ajankohtia. Samassa yhteydessä kiinnostus kirjaston tarjoamaan verkkokoulutukseen lisääntyi ja yhteydenottoja ja toiveita tuli koulutusviennistä lähtien kirjaston tarjoamiin kursseihin ja niiden sisältöön sekä mahdolliseen toteutukseen vielä tämän kevään aikana. Tässä puuhassa löytyi uusia selvitettäviä asioita erilaisista sopimuksista ja resurs-

sien riittävydestä lähtien.

Opetuksessa muutokset eivät olleet suuria. Tiedonhaun opintojaksot perus- ja jatko-opiskelijoille ovat meillä olleet verkkokursseja vuosikymmeniä. Moni opettaja on huomannut opiskelijoiden aktivoituneen suorittamaan kursseja tänä keväänä ahkerammin kuin aikaisempina keväinä. Opiskelijoiden tiedonhaun ohjaus on verkossa näppärää ja tehokasta verkossa, samoin tiedonhaun kandiseminaarin verkkoluennot.

Yliopisto pystytti nopeasti etätöskentelyn ja -opetuksen tukifoorumin, jolla jaetaan vertaistukea välineiden ja ohjelmien käytössä, etäpedagogiikassa, arvioinnissa jne. Etäopetuksen tukituntien seuraaminen on antanut monille ylimääräistä vauhtia oman monimuotokurssin ja opetuksen kehittämiseen. Samalla on saatu arvokasta kokemustietoa ja käytännön vinkkejä. Tavoite siirtää oppimateriaalit avoimiksi verkkoon on niinikään edistynyt. Kirjastolla onkin UEFissa tärkeä rooli avoimen oppimisen kehittämisessä. Ei voi olla ajattelematta, että tämä onneton pandemia nopeuttaa avoimen tieteen ja avoimen oppimisen kehittämisprosesseja. Hyvinkin vähäisellä

Kuva:
Soile Manninen

aiemmalla etäopetuskokemuksella monet yliopiston opettajat ovat siirtyneet uusiin malleihin sujuvasti, nopeasti ja pelottomasti. Nenästä kiinni ja ponnistus ja hyppy!

Kaiken kaikkiaan kirjaston palvelut ja työtehtävät ovat ketterästi muotoutuneet etätöhyöhön sopiviksi. Positiivista on myös se, että kahden kampuksen väki ovat fyysisestä etäisyydestä huolimatta tiiviimmässä kontaktissa toisiinsa etäkahvittelujen ja muiden etä-tyhy-tapahtumien merkeissä. Työt sujuvat, joten moni kirjastolainen kaipaa eniten työmatkoja, työkavereita ja työpaikan lounasravintolaa.

MARJA AHO, MARJA KUITTINEN,
MIKKO MERILÄINEN, HETA
MIKKONEN, TUULEVI OVASKA,
HARRI PARVIAINEN, TUULA
RISSANEN, TOMI ROSTI,
JARMO SAARTI, KIRSI SALMI ja
TARJA TURUNEN

Etäpalveluiden ja Creative Commons -lisenssien kevät (Laurea-kirjasto)

Kevätsunnuntai maaliskuun puolivälissä jäi monen laurelaisen mieleen.

Työpuhelimen kriittisen viestinnän Secapp-järjestelmä lähetti voimakkaan hälytysäänen ja tiedotteen: kampukset suljetaan välittömästi ja kaikki siirtyvät etätöhyöhön ja -opetuksen maanantaina. Tavarat saa hakea, mutta kampuksella ei voi työskennellä seuraavaan kahteen ja puoleen kuukauteen.

Edellisellä viikolla kirjasto oli suunnitellut supistavansa aukioloaikoja kahteen tuntiin päivässä varmistaakseen henkilöstön ja opiskelijoiden turvallisuutta pandemian aikana. Tämäkin päätös oli tuntunut kovin radikaalilta, opintojen etenemisen rajoittamiselta. Suunnitelmat eivät ehtineet toteutua, kun olimme jo pohtimassa koko palvelutoiminnan siirtämistä verkkoon. Viesti kampusten sulkeutumisesta sai kirjaston henkilöstön kokoontumaan tiimin WhatsAppiin ja Teamsiin. Oli tärkeää kokea tilanne yhdessä ja pukea ajatuksia sanoiksi. Samalla alkoi viriä ensimmäisiä pohdintoja palvelujen siirtämisestä verkkoon. Viestin aiheuttama epäusko ja hämmennys sulivat sunnuntai-iltapäivän aikana jäsentyneeksi toimintasuunnitelmaksi.

Seuraavalla viikolla kirjasto rakensi

uusia etäpalveluita: tiedonhankinnan kyselyhetket opiskelijoille, ohjaustunti opettajille, lisää verkkotyöpajoja opin- näytetyöntekijöille, henkilökohtaisen ohjauksen lisämarkkinointia ja pidempi chat-päivistys. Tiedonhankinnan ohjauksesta verkossa tuli uusi normaali.

Samaan aikaan Laurea on ottamassa käyttöön uutta oppimislustaa, Canvasia. Canvas edellyttää opettajia jakamaan opetusmateriaaliaan Creative Commons -lisenssien avulla. Tavoitteena on luoda koko korkeakoulun yhteisiä kursseja, joita voi jatkokehittää avoimesti. Mutta mikä on Creative Commons? Lisenssien käyttö ja oppimateriaalien avoimuus nostavat tietoasiantuntijoiden osaamisen esille yhtäkkiä uudella tavalla.

Lehdissä puhutaan digiloikan kevästä, mutta korkeakoulutuksen digitalisoitumisen yksi ongelmakohta on ollut kirjallisuuden saaminen sähköisenä kohtuuhintaan. Tähän asti on ollut mahdotonta tarjota kaikkea kurssikirjallisuutta sähköisenä saatavuuden ja hintojen vuoksi. Suomen ammattikorkeakoulut vetosivat kannanotosaan maaliskuun lopulla kustantajiin, aineistovälittäjiin ja palveluntarjoajiin kotimaisen tietoaineiston saamiseksi opiskelukäyttöön joko maksutta tai nimellistä korvausta vastaan. Vetoamus tuotti tulosta: Monet kustantajat ovat vetoomuksen jälkeen tarjonneet e-kirjojaan edullisemmilla hinnoilla, ja ylipäätään laajempaa saatavuutta e-kirjoina.

Vaikka e-kirjojen saatavuus ei vielä ole kotimaisten kirjojen osal-

ta ruusuista, 90-luvulta asti odotettu muutos e-kirjoihin tapahtuu ammattikorkeakoulukirjastoissa nyt. Tietoisuus e-kirjoista kasvaa ja Ellibs-lainaluvut nousevat kohisten. Jopa terveystieteen opettajat pyytävät hankkimaan e-kirjoja opiskelijoilleen.

Työkulttuuri muuttuu. Työ verkossa ei ole samaa kuin neuvotteluhuoneissa: Etäkokoukset ovat tehokkaampia ja parhaimmillaan päivässä saa enemmän aikaan. Toukokuun alussa valmistuvat Laurean Great Place to Work -työtyytyväisyyskyselyn tulokset: Tieto- ja julkaisupalveluiden tiimin tyytyväisyys on kasvanut huomattavasti verrattuna edellisiin vuosiin. Yhteinen kriisi lähentää. Vaikea ajatella, että palaisimme enää takaisin työtapaan, jossa etätyötä saa tehdä yhden päivän viikossa.

Kun eristystä on jatkunut kymmenen viikkoa, Laurea aloittaa kirjojen uloslainauksen 19. toukokuuta - ensin varovasti sähköpostivarausten perusteella ulos tuotavina noutoina kerran viikossa. Avautuminen ja uusi vaihe on kuitenkin alkanut. Syksyn haaste on riittävän palvelutaso sekä verkossa että fyysisesti kampuksilla – miten henkilöstöä riittää ja miten työtehtäviä muotoillaan uudelleen. Lisäksi vauraudumme joustavuuteen pandemian toisen ja mahdollisesti useammankin vaiheen osalta. Jonakin päivänä saamme ehkä taas viestin järjestelmästä, ettei kampuksilla voi työskennellä turvallisesti. ❖

HANNA LAHTINEN
MINNA MARJAMAA